

Opleiding van ouders en de opvoeding van hun kinderen

Een onderzoek in de Kohn-traditie*

F. W. P. van der Slik, J. R. M. Gerris en A. J. A. Felling

Samenvatting

In dit artikel wordt een uitgebreid theoretisch model getest voor wat betreft de sociaal-structurele condities van ouders, hun opvoedingswaarden en hun opvoedingsgedragingen. Daarvoor is gebruik gemaakt van een representatieve steekproef van Nederlandse gezinnen ($N = 788$) met in ieder geval één kind tussen 9 en 16 jaar oud. Lisrel-analyses met een 'multi-group' benadering wezen uit dat de empirische modellen voor vaders en moeders niet van elkaar verschillen. Een tweede belangrijke uitkomst is dat uitsluitend de opleiding van ouders sterk significante effecten heeft op de opvoedingswaarden 'conformiteit aan externe autoriteiten' (Kohn) en op 'gehoorzaamheid aan de ouderlijke regels' (Gerris). Opleiding heeft echter geen effect op de derde in het onderzoek betrokken opvoedingswaarde: 'persoonlijke autonomie'. Bovendien bleek dat ouders die conformiteit aan externe autoriteiten een belangrijke opvoedingswaarde vinden, in mindere mate zelfstandigheid bij hun kinderen stimuleren, terwijl ouders die gericht zijn op gehoorzaamheid aan ouderlijke regels vaker hun kinderen straffen. Ouders die persoonlijke autonomie als opvoedingswaarde hanteren, tonen affectie naar hun kinderen, stimuleren hun zelfstandigheid en straffen minder. Verschillende verklaringen voor het massieve effect van de opleiding van de ouders worden besproken.

1 Introductie

De wijze waarop ouders hun kinderen opvoeden is van centraal belang voor de ontwikke-

lingskansen van hun kinderen. Zo zijn kinderen van warme en ondersteunende ouders niet alleen in sociaal en cognitief opzicht competent, maar ook emotioneel stabiel dan kinderen van koude en afstandelijke ouders (Belsky, 1981; Belsky, Robins & Gamble, 1984; Rollins & Thomas, 1979). Hoe ouders met hun kinderen omgaan blijkt tevens grote invloed te hebben op de mogelijkheden van kinderen om, wanneer zij eenmaal zelf volwassen worden, hechte relaties met anderen aan te gaan (cf. Kirkpatrick & Shaver, 1990). En tenslotte komt uit Amerikaans onderzoek naar voren dat de waarden, die kinderen van hun ouders meekrijgen, in belangrijke mate medebepalen tot welke sociale klasse de kinderen gaan behoren. Kinderen uit lagere sociale milieus worden voornamelijk opgevoed met waarden als gehoorzaamheid en conformiteit. Deze waarden zouden een rem zijn op een culturele integratie met hogere sociale strata, omdat daar juist waarden als autonomie en zelfbeschikking hoog in het vaandel staan (cf. McKinley, 1964; Kohn, 1989 [1969]).

Nu is bekend dat ouderlijke opvoedingswaarden en -gedragingen niet uitsluitend beïnvloed worden door persoonlijkheidskenmerken van de ouders (Belsky, 1984), door gezinssituationele kenmerken (Janssens & Gerris, 1988; Gerris, Vermulst & Siebenheller, 1990; Gerris, Vermulst & De Brock, 1991) en door kindkenmerken zoals leeftijd en temperament van het kind (Belsky, 1984; Vermulst, Gerris, Franken & Janssens, 1986). Ook sociaal-structurele factoren, zoals de sociale klasse van de ouders en de aard van hun beroep, bepalen in belangrijke mate op welke wijze de opvoeding van de kinderen gestalte wordt gegeven (zie voor een overzicht van empirische verbanden tussen sociale klasse en opvoedingsgedragingen: Gecas, 1979). Hoewel verschillende auteurs een interpretatie hebben gegeven van het verband tussen sociale klasse en

* Dit onderzoek maakt deel uit van het project 'Cultuur of klasse. Een onderzoek naar antecedenten van ouderlijke opvoedingswaarden en -gedragingen' (NWO-nr: 510-81-614).

ouderlijk opvoedingsgedrag lijkt de theorie van Melvin Kohn tot nu toe de meest adequate te zijn (cf. Gecas, 1979). We stellen daarom in dit artikel zijn theorie uitgebreid aan de orde.

2 De klassieke theorie van Kohn

Uitgangspunt van Kohn (1963, 1989) is dat ouderlijke waarden en opvattingen voortkomen uit ervaringen die mensen in het leven van alledag opdoen. Personen uit verschillende sociale klassen zouden te maken krijgen met uiteenlopende levens- en werkcondities. Het is om die reden dat leden van diverse sociale milieus de sociale werkelijkheid op verschillende wijzen zien en interpreteren, uiteenlopende toekomstverwachtingen koesteren en onderscheiden visies ontwikkelen omtrent wat waardevol en wenselijk is. Voor wat betreft de opvoeding kan men daarbij volgens Kohn onderscheid maken tussen twee fundamentele en elkaar uitsluitende waardenoriëntaties, te weten: zelfbepaling en conformiteit. Zelfbepaling of autonomie zou een typische hogere klasse waarde representeren, terwijl conformiteit of gehoorzaamheid een waarde is, die met name onderschreven zou worden door leden van lagere sociale strata.

De mate waarin ouders gericht zijn op deze opvoedingswaarden wordt volgens Kohn op een beslissende manier beïnvloed door het beroep en de daaruit voortvloeiende werkomstandigheden en werkervaringen. Zo zouden bijvoorbeeld beroepen van personen uit hogere sociale klassen meer gekenmerkt worden door het uitvoeren van zelfstandig genomen beslissingen, terwijl het werk dat door personen uit de lagere sociale strata wordt uitgevoerd meer routinematig van aard zijn en meer nadrukkelijk van bovenaf worden geleid. Kohns these is nu dat de ervaringen die mensen opdoen als gevolg van deze uiteenlopende werkomstandigheden ook tot verschillende opvattingen en waardenoriëntaties leiden. Dat zou niet alleen tot uitdrukking komen in meer of minder conservatieve opvattingen in de sociaal-culturele sfeer, maar ook terug te vinden zijn in de waarden die ten grondslag liggen aan de opvoeding van hun kinderen. Personen uit de lagere sociale strata zouden meer nadruk leggen op conformiteit aan externe regels, terwijl personen

uit de hogere echelons meer nadruk zouden leggen op zelfbeschikking en de ontwikkeling van interne gedragsstandaarden. En uiteindelijk zouden deze uiteenlopende opvoedingswaarden tot verschillende opvoedingsgedragingen leiden. Het is belangrijk op te merken dat deze uiteenlopende opvoedingswaarden functioneel zijn in de betreffende sociale en economische context. Er mag van uitgegaan worden dat alle ouders hun kinderen een zodanige opvoeding proberen te geven dat zij, wanneer ze eenmaal zelf volwassen zijn geworden, het goed zo niet beter zullen hebben dan zichzelf. Omdat ouders uit lagere sociale klassen op grond van hun eigen ervaringen bemerkt hebben dat conformiteit daarvoor een vereiste is, zullen zij deze waarde in de opvoeding van hun kinderen gestalte proberen te geven. Ouders uit hogere sociale klassen daarentegen zijn juist tot de bevinding gekomen dat autonomie van groot belang is om in de wereld vooruit te komen, met als gevolg dat zij deze waarde in de opvoeding van hun kinderen benadrukken.

Op grond van zijn resultaten komt Kohn tot de conclusie dat ouders afkomstig uit verschillende sociale klassen niet zozeer verschillen in de *mate* waarin zij hun kinderen straffen in overtredingssituaties, maar dat zij voornamelijk verschillen in de *wijze waarop* en de *omstandigheden waarin* ze hun kinderen tot de orde roepen. Ouders afkomstig uit de hogere sociale klassen zouden zich in de opvoeding vooral laten leiden door de intenties die volgens hen aan het gedrag van kinderen ten grondslag liggen, terwijl ouders uit de lagere klassen meer oog zouden hebben voor de onmiddellijke consequenties van het gedrag van hun kinderen. Een direct gevolg hiervan is dat ouders uit de hogere klassen, juist omdat ze gericht zijn op de ontwikkeling van interne gedragsstandaarden bij hun kinderen, in hun gedrag daadwerkelijk laten blijken dat zij onafhankelijkheid en zelfverantwoordelijkheid waarderen. Ouders daarentegen uit de lagere klassen, met hun oriëntatie op conformering aan externe regels, leggen in hun opvoedingsgedrag meer nadruk op controle. Het straffen in overtredingssituaties zou daarmee voor kinderen uit de hogere klassen anders uitwerken dan voor kinderen uit de lagere sociale klassen. Ouders uit hogere klassen streven ernaar controle via norminternalisatie *bin-*

nen het kind te leggen en mondt daarmee uit in zelfbepaling; ouders uit lagere sociale klasse leggen controle *buiten* het kind wat leidt tot conformiteit aan externe regels.

Op grond van uitgebreid empirisch onderzoek, zowel door hemzelf als door anderen uitgevoerd (zie Kohn, 1989 voor een overzicht), concludeert Kohn dat zijn theorie in belangrijke mate bekrachtigd wordt. Hoewel de gevonden samenhangen niet erg hoog zijn (de correlaties zijn zelden hoger dan .30), wijzen ze vrijwel zonder uitzondering in de voorspelde richting. Sociale klasse blijkt de belangrijkste predictor te zijn voor ouderlijke opvoedingswaarden en de sterkte van deze verbanden wordt nauwelijks beïnvloed door factoren als: leeftijd, ras, etniciteit, urbanisatiegraad, religiositeit (i.c. kerkgenootschap en kerkbezoek) en nationaliteit. Hij ontwikkelt derhalve een, op het eerste gezicht, succesvolle theorie waarop naderhand nogal wat kritiek is uitgeoefend.

In deze bijdrage zullen enkele kritische bedenkingen ten aanzien van de theorie van Kohn aan de orde worden gesteld. Op de eerste plaats is tot op heden onduidelijk gebleven wat de rol van het opleidingsniveau in dit geheel is. Zo kwamen Wright en Wright (1976) en Meijnen (1977) tot de bevinding dat het opleidingsniveau een zelfstandige en niet te verwaarlozen bijdrage leverde aan de verklaring van ouderlijke opvoedingswaarden. Meer nog, de samenhang tussen sociale klasse en Kohns conformiteitsindex wordt tot vrijwel nul gereduceerd wanneer gecontroleerd wordt voor de invloed van opleiding (Wright & Wright, 1976, p. 535). Hoewel Kohn uiterst geprikkeld reageerde op deze uitkomsten (Kohn, 1976), zijn door hem later vergelijkbare resultaten gerapporteerd - overigens zonder ook maar met één woord te verwijzen naar de resultaten van Wright en Wright (Slomczynski, Miller & Kohn, 1981). Om de directe invloed van opleidingsniveau op ouderlijke waardenorientaties te kunnen verklaren, veronderstelt Kohn (1983) dat reeds in de opleiding waarden als zelfbepaling en conformiteit overgebracht worden aan de leerlingen. Nog afgezien van de vraag of deze hypothese houdbaar is, impliceert de constatering dat het effect van sociale klasse op ouderlijke opvoedingswaarden en

-praktijken vrijwel tot nul gereduceerd wordt wanneer gecontroleerd wordt voor opleiding, dat Kohns theorie op een fundamenteel punt aan revisie toe is.

Op de tweede plaats kunnen vragen gesteld worden omtrent het belang dat door Kohn wordt gehecht aan de arbeidscondities voor de verklaring van opvoedingswaarden. In zijn vroegere werk gaat hij uit van de assumptie dat niet sociale klasse of opleiding een verklaring geven voor ouderlijke opvoedingswaarden en -gedragingen, maar de arbeidscondities die volgens hem het gevolg zijn van sociale klasse en opleiding (Kohn, 1963; Gecas, 1979). Met andere woorden: sociale achtergrondkenmerken als opleiding en sociale klasse zouden voorafgaan aan werkomstandigheden die op hun beurt weer de opvoedingswaarden beïnvloeden. In latere publikaties wordt echter verondersteld dat er een wisselwerking bestaat tussen arbeidscondities en sociaal-structurele indicatoren (Slomczynski et al., 1981). De 'status attainment theory' (cf. Blau & Duncan, 1967; De Graaf, 1987) heeft als assumptie dat arbeidscondities evenals het vereiste opleidingsniveau in belangrijke mate iemands sociale status bepalen. Het zal duidelijk zijn dat de plaats van werkomstandigheden in een theoretisch model ingrijpende consequenties heeft voor de theoretische verklaring van opvoedingswaarden. Immers, wanneer arbeidscondities causaal vooraf zouden gaan aan sociale klasse, kunnen zij alleen dan een centrale rol spelen in de verklaring van opvoedingswaarden voor zover ze een directe invloed laten gelden op ouderlijke opvoedingswaarden, terwijl tegelijkertijd een effect van sociale klasse op deze waarden moet ontbreken.

Ten derde kan opgemerkt worden dat Kohns theorie een sterk paternalistisch karakter draagt of op zijn minst erg eenzijdig op de arbeidscondities van de kostwinner is gericht. Slechts weinige onderzoekers zijn nagegaan wat de zelfstandige invloed is van de sociaal-structurele indicatoren van de moeder op haar opvoedingswaarden en -gedragingen, ondanks het feit dat de opvoedingstaak vroeger - maar ook tegenwoordig nog - voor het merendeel wordt uitgevoerd door vrouwen. In verreweg de meeste onderzoeken wordt de sociale klassepositie of beroepsstatus van de echtgenote bepaald aan de hand van de positie of status van haar man.

Zo'n benaderingswijze stuit evenwel op een fundamenteel bezwaar. Indien arbeidscondities wèrkelijk van centraal belang zouden zijn voor de verklaring van opvoedingswaarden, dan kunnen die werkomstandigheden uitsluitend een rechtstreekse invloed laten gelden op de opvoedingswaarden en -gedragingen van de beroepsbeoefenaar in casu de vader, niet op de waarden en gedragingen van zijn echtgenote. Immers, háár werkomstandigheden worden bepaald door haar gezin, met als gevolg dat haar opvoedingswaarden en -gedragingen sterk kunnen verschillen van die van haar man. Merkwaardigerwijs heeft voor zover wij weten geen enkele onderzoeker aan deze belangrijke consequentie van Kohns theorie aandacht besteed.

Een centraal thema in Kohns theorie is voorts dat sociale klasse en de daaruit voortvloeiende werkomstandigheden als verklaring dienen voor de mate waarin ouders gericht zijn op conformiteit dan wel zelfbeschikking, en dat deze verschillende oriëntaties verklaren waarom ouders uiteenlopende opvoedingsgedragingen hanteren. De door Kohn ontwikkelde conformiteitsindex voor opvoedingswaarden is daarmee een van de belangrijkste grootheden in het model omdat deze een interpretatie geeft voor het verband tussen sociale klasse en werkomstandigheden enerzijds en opvoedingsgedragingen anderzijds. Verschillende onderzoekers hebben evenwel hun twijfels geuit omtrent de betrouwbaarheid en de validiteit van deze waardenindex (Jansen, 1983; Van Liere & Winkels, 1987). Gezien het grote belang van ouderlijke opvoedingswaarden in het verklaringmodel, zou het daarom wenselijk zijn indien de opvoedingswaarden op een meer uitgebreide wijze zouden kunnen worden geïndiceerd. Daardoor kan de betrouwbaarheid en de validiteit van de door Kohn ontwikkelde waardenindex binnen het verklaringmodel meer uitgebreid worden onderzocht.

Vergelijkbare opmerkingen kunnen tenslotte gemaakt worden ten aanzien van ouderlijk opvoedingsgedrag. Daar waar voor opvoedingswaarden door Kohn nog een index is gebruikt, is dat bij opvoedingsgedrag niet het geval. Op grond van open interviews, waarin gedetailleerd is gevraagd naar de mate van overtredingen, naar het karakter van deze overtredingen en naar de reacties van ouders op dit

gedrag van hun kinderen, is door Kohn een classificatieschema opgesteld waarmee opvoedingsgedragingen van ouders uit verschillende klassen met elkaar zijn vergeleken. Nadeel van zo'n eclectische benadering is dat een aantal relevante onderscheidingen mogelijkwerwijs niet of onvoldoende in het onderzoek wordt betrokken en dat bovendien gedragsmetingen aan de hand van afzonderlijke items onvoldoende betrouwbaar kunnen blijken te zijn (Fishbein & Ajzen, 1975).

3 Doel van het onderzoek

Doel van het onderzoek is tweeledig. Ten eerste zal nagegaan worden in hoeverre ook in Nederland een sociaal-structureel verklaringmodel voor ouderlijk handelen teruggevonden kan worden. Er zijn op dit gebied reeds verschillende onderzoeken uitgevoerd (Gerris, Deković & Janssens, 1991a; Gerris, Deković & Janssens, 1991b; Janssens & Gerris, 1988; Vermulst et al., 1986) maar het betrof, anders dan in het hier uitgevoerde onderzoek, studies op grond van niet-representatieve gegevens. Ofschoon we ons zullen laten leiden door de inzichten van Kohn streven we geen replicatie van zijn onderzoek na. In navolging van Kohn veronderstellen we slechts dat ouderlijke opvoedingswaarden een volledige interpretatie kunnen geven voor het effect van sociaal-structurele kenmerken op ouderlijk opvoedingsgedrag. Hoewel onze studie in aanzet nogal bescheiden van opzet is, betekent dat nog niet dat we geen pretenties hebben. We veronderstellen namelijk enerzijds meer betrouwbare en meer valide maten voor ouderlijk opvoedingswaarden en -gedragingen te gebruiken en anderzijds empirische verklaringmodellen voor zowel vaders als moeders te toetsen, waarbij expliciet zal worden nagegaan in hoeverre deze modellen onderling van elkaar verschillen.

Onze tweede intentie is de in het voorafgaande ter sprake gekomen kritische bemerkingen nader uit te werken. Deze kritiek kan vragenderwijs als volgt worden samengevat:

* Welke sociaal-structurele factor is van groter belang voor de verklaring van ouderlijke opvoedingswaarden en -gedragingen: opleiding of sociale klasse?

- * Hebben arbeidsomstandigheden alleen een direct effect op ouderlijke opvoedingswaarden?
- * Wijkt het empirisch verklaringsmodel voor ouderlijk opvoedingshandelen van de vaders af van dat van de moeders en zo ja, is dat toe te schrijven aan uiteenlopende arbeidscondities?
- * Is de door Kohn ontwikkelde opvoedingswaarden-index een betrouwbaar meetinstrument?
- * Blijken alternatieve maten voor Kohns conformiteitsindex meer betrouwbare en meer valide maten op te leveren voor ouderlijk opvoedingshandelen?

4 Methode

4.1 Onderzoeksgroep

In de tweede helft van 1990 is onder een representatieve steekproef van Nederlandse gezinnen met in ieder geval een kind tussen 9 en 16 jaar, een grootschalig veldonderzoek gehouden met als doel inzicht te verkrijgen in het functioneren van zowel individuele ouders als het gezin in zijn geheel voor wat betreft het opvoeden van kinderen in het algemeen en hun kind tussen 9 en 16 jaar in het bijzonder. Van de 1829 benaderde gezinnen hebben uiteindelijk 788 gezinnen (response = 43%) aan het onderzoek deelgenomen. De uitval bleek niet selectief te zijn in die zin dat hij gelijkelijk verdeeld was naar regio en urbanisatiegraad. Voor het verga- ren van het eerste deel van de gegevens zijn de in het onderzoek betrokken gezinsleden (vader, moeder en kind) individueel benaderd. Na afronding van dit eerste deel kregen de ouders een aanvullende set van vragenlijsten, die zij, na individueel ingevuld te hebben, konden retourneren in een portvrije antwoord- enveloppe. Gelet op het waarschijnlijkheidska- rakter waarmee de steekproef is samengesteld zijn de uitkomsten van deze studie generali- seerbaar naar de Nederlandse gezinnen met in ieder geval een kind tussen 9 en 16 jaar. Voor meer gedetailleerde informatie omtrent opzet van het onderzoek, steekproeftrekking, repre- sentativiteit alsmede dataverzamelingsproce- dure, zie: Gerris et al. (1992, pp. 7-11).

4.2 Meetinstrumenten

Sociaal-structurele indicatoren

In de vragenlijst is uitgebreid aandacht besteed aan de sociaal-structurele lokatie van beide ouders. Naast vragen omtrent opleiding, ge- zinsinkomen en het aantal uren per week dat men contractueel arbeidsplichtig is, is ook in- formatie ingewonnen over huidig dan wel vroeger beroep en functie, over de mate waarin men leiding geeft en of men al dan niet zelfstan- dig werkzaam is. De gegevens omtrent beroep, functie, al dan niet zelfstandig werkzaam zijn en de mate van leiding geven zijn gebruikt om de EGP-klassenindeling (Erikson, Goldthorpe & Portocarero, 1979) te genereren. De door ons gebruikte indeling van *sociale klasse* heeft zes categorieën (tussen haakjes vermelden we de oorspronkelijke klassenindeling van Erikson et al., 1979):

- Klasse 1: Hoger leidinggevend personeel, academi- ci, grote zelfstandigen (I)
- Klasse 2: Lager leidinggevend personeel, ge- schoolde hoofdarbeiders, hogere technici (II)
- Klasse 3: Routine hoofdarbeiders (III)
- Klasse 4: Kleine zelfstandigen met personeel (IVA), kleine zelfstandigen zonder personeel (IVB), zelfstandige agrariërs en vissers (IVC)
- Klasse 5: Geschoolde handarbeiders, supervisors handarbeid, lagere technici (VVI)
- Klasse 6: Ongeschoolde handarbeiders (VIIA), land- arbeiders (VIIB)

De gegevens omtrent *opleiding, gezinsinko- men en arbeidsduur* worden als aanvullende in- formatie over iemands sociaal-structurele lo- katie meegenomen. Met nadruk zij er op gewezen dat we dus zowel voor de vaders als de moeders gegevens ter beschikking hebben over sociale klasse, opleiding, contractuele arbeids- duur, gezinsinkomen en ook over de hierna vol- gende indicatoren voor werkomstandigheden, opvoedingswaarden en opvoedingsgedragin- gen. Opgemerkt dient te worden dat 422 van de 788 moeders op het tijdstip waarop het onder- zoek uitgevoerd werd geen betaald werk buitenshuis verrichtten. Van die 422 moeders heeft 93% daarvoor wel een baan gehad. Voor de EGP-klassenindeling zijn zowel de gege- vens van personen met huidig werk als perso- nen met vroeger werk gebruikt. Om expliciet

na te gaan of het al dan niet verrichten van betaald werk van invloed is op de ouderlijke opvoedingswaarden en -gedragingen hebben we daarom een variabele in het onderzoek meegenomen die dit onderscheid tot uitdrukking brengt. Deze variabele is benoemd als *werkend*.

Indicatoren arbeidscondities

Omdat volgens Kohn arbeidscondities een beslissende rol zouden spelen voor de verklaring van opvoedingswaarden en -gedragingen wordt in dit onderzoek nadrukkelijk aandacht besteed aan de werkomstandigheden. Autonomie op het werk is volgens Kohn een cruciale predictor voor de mate waarin men in de opvoeding gericht is op zelfbepaling dan wel conformiteit (Kohn, Naoi, Schoenbach, Schooler & Slomczynski, 1990). McKinley (1964) kwam zelfs tot de bevinding dat autonomie op het werk en arbeidssatisfactie een grotere invloed hadden op opvoedingsgedrag dan sociale klasse.

Eenzijds zijn objectieve maten voor werkomstandigheden in het onderzoek betrokken, te weten: de mate van leiding geven en het al dan niet zelfstandig werkzaam zijn. Deze indicatoren, die dus vooral de autonomie van het werk indiceren, zijn reeds in de EGP-klasse-indeling verdisconteerd en worden daarom niet als zelfstandige variabelen in het onderzoek betrokken. Anderzijds zijn subjectieve maten voor werkomstandigheden ontwikkeld. Aan de ouders met betaald werk is een groot aantal vragen gesteld omtrent de mate van tevredenheid over collega's, arbeidsomstandigheden, zelfstandigheid in het werk, promotiemogelijkheden en omtrent werkstress. Op grond van deze informatie zijn aan de hand van Principale Factoren Analyse (extractiecriteria: $\lambda \leq 1$ en 'kniktest') zowel voor de vaders als voor de moeders twee Likert-schalen (range: 1.00 - 7.00) geconstrueerd. Deze zijn als volgt benoemd:

Arbeidssatisfactie. Deze uit zes items bestaande schaal ($\alpha = .67$ voor vaders; $\alpha = .66$ voor moeders) indiceert de mate waarin men tevreden is met de arbeidsomstandigheden in het algemeen en de zelfstandigheid van het werk in het bijzonder. Representatieve items zijn: 'Ik ben tevreden over de zelfstandigheid die ik heb in mijn werk', 'Ik ben tevreden over mijn mogelijkheden om vooruit te komen' en

'Ik ben ontevreden over de arbeidsomstandigheden'.

Werkstress. Hoge scores op deze schaal (twee items; $\alpha = .67$ voor vaders; $\alpha = .79$ voor moeders) indiceren dat men thuis het werk moeilijk van zich af kan zetten en dat men vindt dat het werk te veel druk oplegt.

Indicatoren opvoedingswaarden

Kohns conformiteitsindex. Een achttal, aan Kohn ontleende opvoedingswaarden is aan de ouders voorgelegd met de vraag of zij die ieder apart wilden rangschikken naar belangrijkheid. De in hun ogen meest belangrijke kreeg de score 1, de daaropvolgende score 2. De op één na minst belangrijke kreeg score 4 en de minst belangrijke score 5. De vier niet gekozen opvoedingswaarden kregen een score 3 toegekend. Het gaat hier om opvoedingswaarden als: rekening houden met anderen, verantwoordelijkheidsgevoel kennen, verstandig en helder oordelen, goede manieren hebben, best doen op school. De Kohn-index meet de mate waarin ouders het belangrijk vinden dat het kind zich conformeert aan maatschappelijke conventies.

In navolging van Kohn (1989, p. 57) zijn Principale Componenten Analyses over deze rangorde-data uitgevoerd. Daarbij zijn uitsluitend de gegevens gebruikt van die ouders die een volledig scorepatroon (éénmaal score 5, 4, 2 en 1 en viermaal score 3) lieten zien. Deze analyses resulteerden zowel over de gegevens van de vaders als van de moeders in een één-factoroplossing (extractie-criteria: $\lambda \leq 1$ en 'kniktest'). In tegenstelling tot Jansen (1983) en De Witte (1990) vonden we geen aanwijzingen voor een twee-dimensionele structuur en evenmin verschilden zoals bij Jansen (1983) de factoroplossingen van ouders met een dochter als onderzoekseenheid van die van ouders met een zoon¹. Op basis van deze resultaten zijn waardenindices geconstrueerd door gemiddelde scores te berekenen over de acht uitspraken. Daarbij zijn de vier conformiteits-items zodanig gehercodeerd dat hoge scores conformiteit tot uitdrukking brengen. De aldus verkregen Kohn-indices (range: 2.25 - 3.75; $\bar{x} = 3.00$) hebben een lage betrouwbaarheid ($\alpha = .48$ voor vaders; $\alpha = .50$ voor moeders)².

Gezien deze lage betrouwbaarheden leek het ons wenselijk om te zoeken naar meer betrouwbare en tegelijkertijd meer handzame al-

ternatieven voor de Kohn-index³. Daarom is naast de aan Kohn ontleende opvoedingswaarden aan de ouders nog een groot aantal andere vragen voorgelegd omtrent waarden die zij van belang kunnen achten voor de opvoeding van hun kinderen. Omdat reeds in de opzet van het onderzoek van Gerris et al. (1993) uitgegaan is van een multi-operationele benadering zijn expliciet vragen opgenomen die als alternatief zouden kunnen dienen voor Kohns conformiteitsindex. Deze in Likert-format gestelde vragen zijn gedeeltelijk nieuw ontwikkeld en gedeeltelijk ontleend aan eerder onderzoek (cf. Vermulst et al., 1986; Vermulst, Gerris & Siebenheller, 1987). De antwoorden op deze vragen zijn met behulp van factoranalyses (PFA) onderzocht. Op grond van deze analyses zijn Likert-schalen (range: 1.00 - 7.00) geconstrueerd waarvan er twee als alternatieve operationalisaties van Kohns opvoedingswaarden-index opgevat kunnen worden (cf. Gerris et al., 1993). Vergelijkbaar met Jansen (1983) hebben we twee niet negatief met elkaar samenhangende schalen ($r_{1,2} = .07$, n.s. voor moeders; $r_{1,2} = .14$, $p \leq .05$ voor vaders) gevonden die als volgt zijn benoemd:

Persoonlijke autonomie. Deze schaal (zeven items; $\alpha = .83$, $\bar{x} = 6.21$ voor vaders; $\alpha = .83$, $\bar{x} = 6.33$ voor moeders) geeft de mate aan waarin ouders belang hechten aan het bereiken van zowel persoonlijke autonomie als een evenwichtige levenshouding. Daarbij moeten denken aan opvoedingswaarden als: een eigen mening hebben, onafhankelijkheid, zelfstandig zijn, verantwoordelijkheid kunnen dragen en doorzettingsvermogen hebben.

Conformiteit. Het betreft hier een uit 11 items bestaande schaal ($\alpha = .82$, $\bar{x} = 4.32$ voor vaders; $\alpha = .80$, $\bar{x} = 4.35$ voor moeders) die uitdrukking geeft aan de mate waarin ouders het belangrijk vinden dat het kind zich aanpast aan de eisen van de directe sociale omgeving. In volgorde van afnemende belangrijkheid (cf. Gerris et al., 1993, p. 84, p. 176) zijn dat: de eisen, regels en normen van de ouders zelf, vanuit het gezin, en vanuit de samenleving. Typische opvoedingswaarden zijn: 'Mijn zoon/dochter moet leren zich ten opzichte van zijn/haar ouders te gedragen zoals het hoort', 'Het is belangrijk dat kinderen gehoorzamen', 'Mijn zoon/dochter moet leren dat de regels en gebruiken in het eigen gezin belangrijk zijn' en

'Ik vind dat mijn zoon/dochter moet leren om te gaan met anderen zoals dat in ons gezin hoort'. Deze conformiteitschaal is in diverse voorafgaande studies met uiteenlopende steekproeven valide gebleken (De Brock, 1994; Siebenheller, 1990; Deković, 1991).

Indicatoren opvoedingsgedragingen

In hedendaags gezinspedagogisch onderzoek wordt voor wat betreft opvoedingsgedragingen onderscheid gemaakt tussen twee globale concepten, te weten: ondersteuning en controle (zie voor een overzicht: Gerris et al., 1992). Ondersteuning als opvoedingsgedrag blijkt in onderzoek gerepresenteerd te worden door een één-dimensioneel construct, dat door onderzoekers verschillend wordt benoemd: warmte, affectie, liefde, betrokkenheid, intimiteit; controle door uiteenlopende en meer-dimensionele constructen. Naast de wijze waarop controle wordt uitgeoefend (induceren van empathie en/of schuld en angst) wordt er in de vakliteratuur onderscheid gemaakt tussen de intensiteit van controle (streng vs. niet streng), het doel van controle (kind aanzetten tot eigen verantwoordelijkheid en/of conformiteit aan geldende regels) en de kwaliteit van controle (redeneren, straf en/of liefdesonthouding).

Voor de meting van opvoedingsgedrag sluiten we aan bij recent onderzoek waarin gewerkt wordt met de constructen 'autoritatieve controle', 'ondersteuning' en 'restrictieve controle' (Ten Haaf & Janssens, 1991; Ten Haaf, 1993). Autoritatieve controle verwijst daarbij naar uitleggen en aanmoedigen van onafhankelijk gedrag, ondersteuning naar affectie en kind-gerichte reacties van de ouders, terwijl restrictieve controle aan verbale en fysieke bedreiging, straf en afwijzing refereert. Ten Haaf (Ten Haaf, 1993; Ten Haaf, Janssens & Gerris, 1994) heeft de validiteit van de door haar gebruikte gedragsschalen onderzocht aan de hand van 'Multi-Trait Multi-Method-analyses', waarbij verschillende ouderlijke opvoedingsgedragingen met behulp van diverse methoden (observaties, interviews, vragenlijsten en ratingsschalen) zijn gemeten. Op grond van haar resultaten kan geconcludeerd worden dat er sprake is van convergente validiteit van de schalen die de hierboven beschreven opvoedingsgedragingen beogen te meten, zij het dat de validiteit van de maten voor autoritatieve

controle bij de vaders geringer is. De voor ons onderzoek relevante conclusie moet zijn dat met behulp van vragenlijsten gemeten ouderlijk opvoedingsgedrag niet uitsluitend verwijst naar gedragsintenties maar naar gerapporteerd daadwerkelijk gedrag (Ten Haaf, 1993). In ons onderzoek wordt dan ook gewerkt met de volgende gedragschalen: autonomie, affectie-expressie en straf. 'Autonomie' refereert aan het construct 'autoritatieve controle', affectie-expressie aan 'ondersteuning' en de schaal 'straf' vormt een indicator voor 'restrictieve controle'.

Autonomie. Met de gedragsschaal 'autonomie' (zeven items; $\alpha = .72$, $\bar{x} = 4.65$ voor vaders; $\alpha = .72$, $\bar{x} = 4.64$ voor moeders) wordt de mate achterhaald waarin ouders aangeven in hun interacties met hun zoon/dochter onafhankelijkheid, zelfverantwoordelijkheid voor het handelen, denken en beslissingen aan te moedigen en te benadrukken. Representatieve items van deze schaal zijn: 'Ik laat mijn zoon/dochter zijn/haar problemen vaak zelf oplossen', 'Ik laat mijn zoon/dochter veel nieuwe dingen uitproberen, ook al is de afloop van deze dingen heel onzeker'.

Affectie-expressie. Deze uit negen items bestaande schaal indiceert de mate waarin ouders aangeven in hun opvoeding voelbare en waarneembare uitingen van positieve affectie en genegenheid te hanteren. De betrouwbaarheden van deze gedragsschaal zijn zeer bevredigend ($\alpha = .87$, $\bar{x} = 4.35$ voor vaders; $\alpha = .87$, $\bar{x} = 4.75$ voor moeders). Kenmerkende items zijn: 'Ik knuffel, kus en omarm mijn zoon/dochter vaak', 'Ik geef mijn zoon/dochter vaak een complimentje'.

Straf (vijf items; $\alpha = .79$, $\bar{x} = 2.94$ voor vaders; $\alpha = .78$, $\bar{x} = 2.88$ voor moeders). De mate waarin ouders aangeven in hun opvoeding gebruik te maken van verschillende strafmaatregelen. Het gaat hier om straffen als: naar de eigen kamer sturen, iets leuk verbieden, draai om de oren of een tik.

5 Resultaten

Data-analyse

De gegevens zullen op twee verschillende wijzen geanalyseerd worden. Op de eerste plaats presenteren we bivariate samenhangen tussen

sociaal-structurele indicatoren en werkomstandigheden enerzijds en opvoedingswaarden en opvoedingsgedragingen anderzijds. Op de tweede plaats zullen we causale analyses uitvoeren met behulp van LISREL 7 (Jöreskog & Sörbom, 1990). Het voordeel van de laatste analyse is dat we kunnen nagaan in hoeverre de aanspraken van Kohns theorema dat alleen ouderlijke opvoedingswaarden een interpretatie geven van de invloed van sociaal-structurele kenmerken en arbeidscondities op opvoedingsgedragingen, door de werkelijkheid worden ondersteund.

Bivariate samenhangen

Voordat we de resultaten van de causale analyses presenteren zullen we verslag doen van de enkelvoudige samenhangen tussen sociaal-structurele indicatoren en arbeidscondities enerzijds en opvoedingswaarden en opvoedingsgedragingen anderzijds.

Wat uit de onderste helft van Tabel 1 onmiddellijk duidelijk wordt is dat we, evenals Meijnen (1977), geen sterk significante ($\alpha \leq .01$) samenhangen tussen werkomstandigheden en de hier onderzochte opvoedingsaspecten hebben gevonden. Deze uitkomsten staan diametraal tegenover die van McKinley (1964), die op basis van zijn gegevens concludeert dat arbeidssatisfactie zelfs een sterkere invloed zou hebben op opvoedingsgedragingen dan sociale klasse.

Als we vervolgens onze aandacht richten op de samenhangen in de bovenste helft van Tabel 1 dan kan het volgende geconstateerd worden. Zowel gezinsinkomen, opleiding als het al of niet werkend-zijn tonen negatieve samenhangen met Kohns conformiteitsindex en met de alternatieve schaal voor conformiteit. Naarmate het gezinsinkomen hoger is en naarmate ouders een hogere opleiding hebben zijn ze in hun opvoeding minder op conformiteit gericht. Bovendien blijken werkende ouders minder conformistische opvoedingswaarden te hanteren dan niet-werkende ouders. Aanvullende analyses (SPSSx: ONEWAY) toonden aan dat de sterkte van de in Tabel 1 gepresenteerde associatiematen (η) van de nominale variabele sociale klasse met Kohns conformiteitsindex en de conformiteitsschaal voornamelijk toe te schrijven is aan het feit dat lagere (en hogere) leidinggevend (klasse 2 en 1) significant la-

Tabel 1

Samenhang tussen sociaal-structurele indicatoren en arbeidscondities enerzijds en opvoedingswaarden en -gedragingen anderzijds: (Pearson's r en η (cursief) voor samenhangen met nominale variabele: sociale klasse)

	Opvoedingswaarden				Opvoedingsgedragingen		
	Kohns conformiteitsindex	Persoonlijke Autonomie	Conformiteit	Autonomie	Affectie-expressie	Straf	
Sociale klasse	.26**	.07	.13	.19**	.13	.15*	.17**
Gezinsinkomen	-.27**	-.02	-.03	-.15**	.00	.08	-.15**
Arbeidsduur	-.03	.01	-.03	.05	.12*	-.05	-.02
Werkend	-.17**	-.10*	.04	-.12**	.09*	-.06	.04
Opleiding	-.31**	-.07	.01	-.35**	.14**	.05	-.19**
Arbeidsfactie	.05	.10	.06	.02	.12*	-.04	-.08
Werkstress	-.09*	-.06	-.02	-.09*	-.08	.01	.01

*: $\alpha \leq .05$; **: $\alpha \leq .01$ (tweezijdig getoetst)

a: linkerwaarde voor de vaders; rechterwaarde voor de moeders

(Vaders: $527 \leq N \leq 717$)
(Moeders: $270 \leq N \leq 773$)

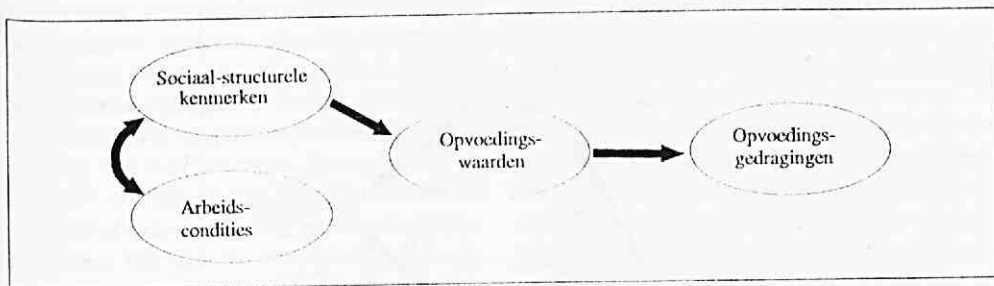
gere gemiddelde scores hebben op deze maten dan ongeschoolde (en geschoolde) handarbeiders (klasse 6 en 5). De scores van hoofdarbeiders (klasse 3) en van kleine zelfstandigen (klasse 4) lieten geen significante verschillen zien. Hoewel deze uitkomsten dus in lijn liggen van Kohns these moet onmiddellijk worden toegevoegd dat de verbanden met opleiding telkens sterker zijn dan die met sociale klasse. Dit komt duidelijk overeen met de uitkomsten van Wright en Wright (1976). Tevens is te zien dat de genoemde achtergrondkenmerken geen samenhang vertonen met de alternatieve schaal voor Persoonlijke Autonomie. Ook de contractuele arbeidsduur vertoont geen samenhang met de opvoedingswaarden.

Ten slotte kan uit deze kruisverbanden worden opgemaakt dat de mate waarin ouders aangeven hun kinderen te straffen in overtredings-situaties significant samenhangt met opleiding, sociale klasse en inkomen, waarbij de samenhangen met opleiding en sociale klasse het hoogst zijn. Hoe hoger de opleiding en hoe hoger het gezinsinkomen, hoe minder vaak ouders aangeven dat zij hun kinderen straffen. Lagere leidinggevendenden (klasse 2) bleken significant minder straf te geven dan ongeschoolde arbeiders (klasse 6), terwijl hoofdarbeiders (klasse 3) en kleine zelfstandigen (klasse 4) daar precies tussenin vallen.

De mate waarin ouders affectie tonen naar hun kinderen blijkt alleen bij de vaders een tamelijk zwakke associatie met sociale klasse te laten zien: lagere leidinggevendenden (klasse 2) tonen meer affectie naar hun kinderen dan ongeschoolde arbeiders (klasse 6). Ook de mate waarin ouders in hun gedrag gericht zijn op zelfverantwoordelijkheid bij hun kinderen blijkt bij de vaders samen te hangen met sociale klasse, gezinsinkomen en opleiding, terwijl bij de moeders alleen een significante samenhang met opleiding kan worden geconstateerd. Opmerkelijk is evenwel dat naarmate moeders meer uren per week arbeidsplichtig zijn dan wel een werkkroeg hebben zij in hun gedrag meer de autonomie van hun kind benadrukken. Bij de vaders zijn deze samenhangen afwezig.

Causale analyses. Werkwijze

Bij het uitvoeren van de LISREL-analyse zijn we uitgegaan van het in Figuur 1 weergegeven theoretische model.

Figuur 1. Theoretisch model voor verklaring van opvoedingswaarden en -gedragingen

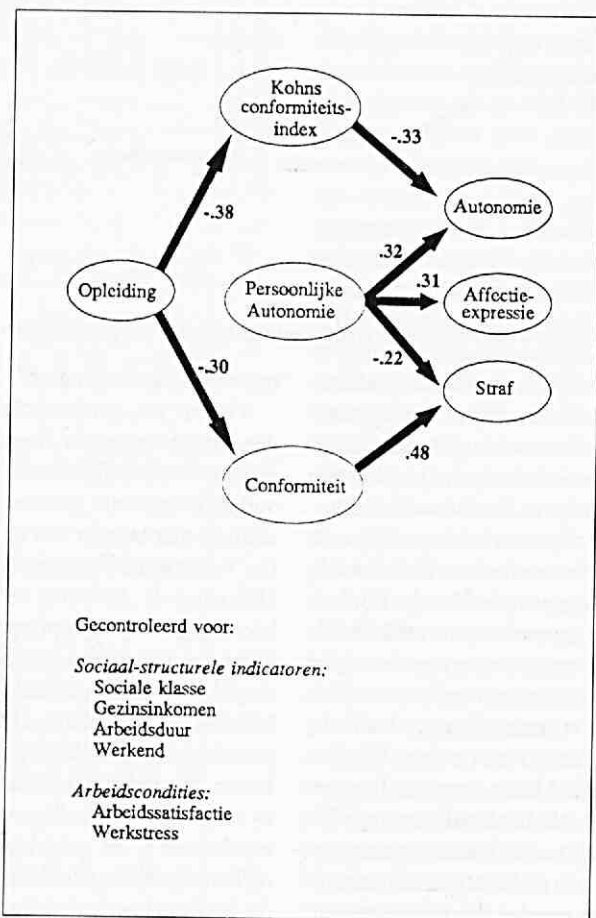
Omdat niet duidelijk is of arbeidscondities zoals arbeidssatisfactie en werkstress oorzaak of gevolg zijn van, dan wel in wisselwerking zijn met, sociale klasse, inkomen, opleiding en arbeidsduur hebben we in het theoretisch model een samenhang tussen arbeidscondities en sociaal-structurele kenmerken verondersteld. Ook tussen opleiding, sociale klasse en inkomen hebben we een samenhang verondersteld. Assumpties vanuit statusverwervingstheorieën omtrent causale samenhangen hebben we niet in ons model verwerkt omdat dit niet relevant is voor onze vraagstelling. We zijn namelijk uitsluitend geïnteresseerd in de vraag welke van deze variabelen een zelfstandige bijdrage leveren aan de verklaring van opvoedingswaarden.

Uit de analyses van de bivariate samenhangen kon opgemaakt worden dat arbeidscondities geen sterk significante samenhang vertonen met opvoedingswaarden. Omdat ook Meijnen (1977) geen effecten van werkomstandigheden op opvoedingswaarden heeft achterhaald, hebben we daarom in het theoretisch model geen effecten verondersteld van de arbeidscondities op ouderlijke opvoedingsoriëntaties. Tevens hebben we op grond van deze voorafgaande analyses en op basis van de uitkomsten van Wright en Wright (1976), Meijnen (1977), Williamson (1984) en Bosker, Meijnen en Van der Velden (1988) uitsluitend een invloed verondersteld van opleiding op opvoedingswaarden. En tenslotte zij opgemerkt dat we in ons theoretisch model geen directe invloed van sociaal-structurele factoren op opvoedingsgedragingen hebben toegelaten. We veronderstellen namelijk in navolging van Kohn, hoewel door hem niet expliciet getoetst, dat ouderlijke opvoedingswaarden een volledige interpretatie kunnen aandragen voor de invloed van sociaal-structurele kenmerken op

opvoedingsgedragingen.

Omdat we, conform de vraagstelling, wilden onderzoeken in hoeverre het empirisch model voor moeders verschilt van dat voor de vaders is expliciet gekozen voor een LISREL-analyse met behulp van de 'multi-sample' optie. Voor dat doel zijn met behulp van PRELIS (Jöreskog & Sörbom, 1990) covariantiematrices gegenereerd (option: pairwise deletion). Voor het testen van het hiervoor beschreven model is gebruik gemaakt van de 'Maximum Likelihood' procedure. Het gemiddelde aantal paarobservaties is daarbij als uitgangspunt gekozen. We hebben gewerkt met geobserveerde x- en y-variabelen die een één-op-één relatie met latente ζ - en η -variabelen hebben. Om zo dicht mogelijk aan te sluiten bij de realiteit zijn de betrouwbaarheden van de geobserveerde y-variabelen in het model verdisconteerd (Jöreskog & Sörbom, 1989, p. 136). De modificatie-indices zijn gebruikt om tot zo goed mogelijk passende modellen te komen. Bij het gebruik van deze modificatie-indices hebben we ons wel een restrictie opgelegd. We hebben alleen directe effecten van de sociaal-structurele indicatoren toegelaten voor zover de indirecte effecten via opvoedingswaarden geen verklaring konden bieden. In totaal hebben we 50 van de oorspronkelijk 126 gefixeerde parameters vrijgelaten, waarvan er 20 significant op het .05 niveau zijn en geen enkele op het .01 niveau (zie Tabel 3).

In het nu volgende zullen de resultaten van de LISREL-analyses besproken worden. Er zij opgemerkt dat in Figuur 2 uitsluitend sterk significante effecten ($\alpha \leq .01$) zijn opgenomen. Zie voor een volledig overzicht van de geconstateerde samenhangen en effecten: Tabel 2 tot en met 4 in de Appendix.

$\chi^2 = 150.60$; $df = 124$ ($p = .05$);
 Goodness of fit (GFI) = .99; Root Mean Square Residual (RMR) = .03;
 $R^2 = .26$

Figuur 2. Empirisch model voor de verklaring van opvoedingswaarden en opvoedingsgedragingen zowel voor moeders ($N = 570$) als voor vaders ($N = 647$). Gestandaardiseerde effecten

Causale analyses. Uitkomsten

In overeenstemming met de Kohn-these blijken opvoedingswaarden een nagenoeg volledige interpretatie te kunnen geven voor het effect van sociaal-structurele factoren op ouderlijk opvoedingsgedrag. Zie Figuur 2⁴. Tabel 2 geeft een volledig overzicht van de γ -waarden.

Zoals gezegd hebben we met de 'multi-sample' optie van LISREL onderzocht in hoeverre de γ - en β - en ψ -waarden binnen het vader-model significant afwijken van die binnen het moeder-model. Daarbij bleek dat voor wat betreft deze waarden het vader-model

bijna volstrekt identiek was aan het moeder-model. Het aan elkaar gelijkstellen van de betreffende parameters leverde geen significante verslechtering van de 'fit' van het model op (verschil in $\chi^2 = 50.07$ bij verschil van $df = 48$)⁵. Dit ondanks het feit dat de intercorrelaties van de sociaal-structurele variabelen en de arbeidscondities bij de vaders duidelijk verschillen van die bij de moeders⁶.

In tegenspraak met Kohns theorie en bevindingen is dat niet sociale klasse en de daarmee samenhangende arbeidscondities verantwoordelijk kunnen worden gesteld voor de mate waarin ouders in hun opvoeding gericht zijn op

conformiteit maar dat het opleidingsniveau de belangrijkste invloed uitoefent. Naarmate ouders een hogere opleiding hebben genoten zijn zij minder gericht op de opvoedingswaarden aanpassing en gehoorzaamheid in de opvoeding van hun kinderen. Dat opleiding en dus niet sociale klasse, arbeidscondities of zelfs het al dan niet betaald werkzaam zijn ten grondslag ligt aan de ontwikkeling van de ouderlijke opvoedingswaarden conformiteit en gehoorzaamheid is volgens ons de belangrijkste reden dat we voor vaders en moeders vrijwel identieke verklaring modellen hebben gevonden.

In overeenstemming met Kohns theorie is dat de mate waarin ouders gericht zijn op conformiteit – althans gemeten met behulp van de door hem ontwikkelde conformiteitsindex – een sterk negatief effect heeft op de mate waarin zij bij hun kinderen onafhankelijkheid en zelfverantwoordelijkheid benadrukken en aanmoedigen, terwijl tegelijkertijd geen sterk significante effecten zijn te bespeuren op de mate waarin ouders affectie tonen en hun kinderen bestraffen (zie Tabel 3).

In tegenspraak met Kohns theorie gaat er wel degelijk een invloed uit van ouderlijke opvoedingswaarden op opvoedingsgedragingen als affectie en straf. Gemeten met alternatieve beoordelingsschalen blijkt de opvoedingswaarde conformiteit in relatief sterke mate gedrag als straf te beïnvloeden. En de opvoedingswaarde persoonlijke autonomie beïnvloedt in relatief sterke mate de ouderlijke gedragingen autonomie, affectie en straf.

Opmerkelijk daarbij is dat deze alternatieve operationalisaties van conformiteit en zelfbepaling geen sterke onderlinge samenhang tonen, terwijl Kohns conformiteitsindex alleen positief samenhangt met de alternatieve conformiteitsschaal (zie Tabel 4). Dit houdt in dat deze maten verschillende aspecten van conformiteit en autonomie tot uitdrukking lijken te brengen⁷. Kohns conformiteitsindex drukt vooral conformiteit aan maatschappelijke conventies uit, terwijl de alternatieve maat voor conformiteit meer nadrukkelijk gehoorzaamheid aan de regels van het gezin indiceert. Daarnaast springt in het oog dat de alternatieve maat voor conformiteit wel maar de alternatieve maat voor autonomie niet beïnvloed wordt door sociaal-structurele factoren⁸. De

Witte (1990) vond vergelijkbare resultaten: de conformiteitsitems van Kohn bleken wel en de zelfbepalings-items van Kohn bleken niet samen te hangen met sociale klasse.

In antwoord op de eerste vraag van dit onderzoek kan vastgesteld worden dat Kohns sociaal-structurele handelingstheorie – zelfs in sterk gereviseerde vorm – geen voldoende verklaring kan geven voor het tot stand komen van ouderlijke opvoedingswaarden. Het zijn niet de sociale klasse en de arbeidscondities maar het opleidingsniveau dat de opvoedingswaarden beïnvloedt en dan met name de conformiteitswaarden daarbinnen. De opvoedingswaarde persoonlijke autonomie, welke in tegenstelling tot conformiteit, van invloed is op *allegrie* de hier gemeten opvoedingsgedragingen, kan zelfs in het geheel niet worden verklaard vanuit sociaal-structurele kenmerken.

Teruggrijpend op de overige, in paragraaf 3 gestelde vragen kan het volgende geconcludeerd worden.

- * Opleiding is van groter belang voor de verklaring van ouderlijke opvoedingswaarden dan sociale klasse.
- * Arbeidsomstandigheden hebben geen direct effect op ouderlijke opvoedingswaarden.
- * Het empirisch verklaringsmodel voor ouderlijk opvoedingshandelen van de vaders wijkt nauwelijks af van dat van de moeders. Voor zover we verschillen vinden zijn die niet toe te schrijven aan uiteenlopende arbeidsomstandigheden maar aan uiteenlopende effecten van opleiding voor het tonen van affectie naar de kinderen.
- * Kohns conformiteitsindex toont overeenkomstig de verwachtingen een sterk negatieve samenhang met de mate waarin ouders onafhankelijk gedrag bij hun kinderen waarderen. Deze negatieve samenhang wordt echter gerelativeerd door de lage betrouwbaarheid van Kohns conformiteitsindex.
- * De hier gebruikte maten voor ouderlijk opvoedingshandelen zijn zeer betrouwbaar, verwijzen naar daadwerkelijk gedrag en zijn valide gelet op de verwachte samenhangen met opvoedingswaarden.

6 Discussie

Op grond van deze resultaten kunnen enkele algemene conclusies getrokken worden.

Ten eerste, van de vijf in het onderzoek betrokken sociaal-structurele factoren bleek alleen opleiding sterk significante effecten te hebben op de ouderlijke conformiteitswaarden. De opvoedingswaarde met de meest brede invloed op ouderlijk gedrag, te weten: persoonlijke autonomie kan evenwel niet door opleiding verklaard worden. De twee factoren inzake arbeidscondities, te weten: arbeidssatisfactie en werkstress, blijken geen sterk significante effecten op opvoedingswaarden en opvoedingsgedragingen te vertonen.

Een praktische consequentie hiervan - maar dit terzijde - is dat bij onderzoek naar ouderlijke opvoedingsaspecten veel gemakkelijker de gegevens van de moeders in het onderzoek betrokken kunnen worden: als namelijk de genoten opleiding het meest bijdraagt in de verklaring, hoeft niet gezocht te worden naar vervangende gegevens voor partners die geen betaald werk buitenshuis verrichten (Ganzeboom & De Graaf, 1989).

Veel belangrijker dan deze praktische consequentie is dat Kohns sociaal-structurele handelingstheorie op twee fundamentele punten aan revisie toe is. Immers niet het actuele beroep en de daarmee samenhangende arbeidscondities bepalen op welke wijze mensen de werkelijkheid zien en interpreteren en verschillende visies ontwikkelen omtrent wat waardevol en wenselijk is maar voornamelijk de opleiding die zij vaak ver voor de uitoefening van hun huidige werkzaamheden (betaald dan wel onbetaald) hebben genoten.

De vragen die naar aanleiding van deze uitkomsten verder onderzoek stimuleren zijn:

- a) *Wat maakt het dat de factor opleiding zo 'n centrale betekenis heeft?*
- b) *Welke in dit onderzoek ontbrekende factor kan verantwoordelijk worden gesteld voor de opvoedingswaarde persoonlijke autonomie?*

ad a. In de literatuur zijn uiteenlopende verklaringen te vinden voor de invloed van de factor opleiding. Zoals we reeds in het begin opmerkten heeft Kohn zelf al een aanzet gegeven: in lagere opleidingen alsook tijdens de eerste

schooljaren zouden leerlingen vooral geconfronteerd worden met de waarde conformiteit terwijl ze in latere schooljaren en in hogere opleidingen vooral tot zelfbeschikking en autonomie zouden worden aangezet (Kohn, 1983). Bowles en Gintis (1976) en Laosa (1982) kwamen al tot vergelijkbare interpretaties door te veronderstellen dat langduriger geschoolden in sterkere mate dan geschoolden met een korte (en veelal lagere) opleiding gesocialiseerd zijn in op onderzoek en ondersteuning gebaseerde onderwijsmethoden. En zij zullen die aangeleerde methoden ook meer nadrukkelijker hanteren in de opvoeding van hun kinderen. Ouders met een kortere opleiding zouden vooral het dwingende voorbeeldkarakter in hun opvoeding benadrukken.

Terwijl de voorafgaande auteurs dus vooral het socialiserend effect als toegevoegde waarde aan de opleiding benadrukken voor de totstandkoming van ouderlijke opvoedingswaarden zijn andere auteurs op zoek gegaan naar effecten die na de opleiding optreden. Effecten die wellicht een interpretatie kunnen aandragen voor de massieve invloed van opleiding. Zo komen Gerris en Janssens (1987) en Janssens en Gerris (1988), zich basierend op Bernsteins socialisatietheorie, tot de bevinding dat de culturele oriëntatie binnen het gezin een gedeeltelijke interpretatie kan geven voor het verband tussen sociaal milieu en opvoedingsoriëntaties. Hoewel de auteurs geen rechtstreeks effect van opleiding op de culturele oriëntatie rapporteren, is de constatering niet zonder belang. Uit het, sterk door Bourdieu's stratificatietheorie geïnspireerde, onderzoek van De Graaf (1987) kwam namelijk naar voren dat met behulp van de culturele oriëntatie van de ouders de effecten van hun opleiding in belangrijke mate geïnterpreteerd konden worden. Daarnaast zij vermeld dat Gerris et al. (1991a; 1991b), startend vanuit de cognitief-structurele theorie van Newberger, tot de conclusie kwamen dat de mate van 'complexity of reasoning' een 'belangrijke intermediaërende variabele was tussen sociaal milieu en ouderlijke opvoedingswaarden.

Ten slotte moet in dit verband gewezen worden op de mogelijkheid dat de invloed van opleiding een schijneffect kan zijn. Niet het opleidingsniveau van de ouders maar het sociale milieu waarin de ouders zelf zijn opge-

groeid zou verantwoordelijk zijn voor de totstandkoming van ouderlijke opvoedingswaarden en -gedragingen (zie voor een genuanceerde bekrachtiging van deze hypothese: McKinley, 1964).

Samenvattend kunnen dus drie elkaar niet uitsluitende hypothesen geformuleerd worden ten aanzien van het belang van de factor opleiding met betrekking tot opvoedingswaarden: opleiding impliceert een socialisatie-effect, opleiding heeft een indirect effect en opleiding heeft een schijneffect. Nader onderzoek moet leren welke verklaring het meest plausibel is.

ad b. Zoals we reeds stelden is er nog een tweede reden waarom Kohns theorie aan revisie toe is. Uit onze resultaten bleek namelijk dat de ouderlijke opvoedingswaarde persoonlijke autonomie noch verklaard kon worden met behulp van sociaal-structurele factoren noch met factoren die verwijzen naar arbeidscondities.

Kohn (1969/1989) kwam tot de conclusie dat de 'religieuze factor' in vergelijking met de sociaal-structurele factor irrelevant is voor de verklaring van ouderlijke opvoedingswaarden en -gedragingen. Recent onderzoek toont aan dat Kohns conformiteitsindex een tamelijk sterke samenhang toont met een christelijke geloofsovertuiging (Felling, Peters & Schreuder, 1991). Dit wijst er op dat zelfs een sterk gereviseerde sociaal-structurele handelingstheorie te beperkt van opzet is om ouderlijke opvoedingswaarden en -gedragingen op een adequate wijze te verklaren. Omdat ook andere auteurs religieuze factoren op het spoor zijn gekomen voor de verklaring van de opvoeding (bijv. Alwin, 1986; Dijkstra & Van Laarhoven, 1990; Ellison & Sheekat, 1993), willen we in nader onderzoek een cultureel model voor ouderlijk handelen ontwikkelen en toetsen in de stellige verwachting daarmee enkele antecedenten van de ouderlijke opvoedingswaarde persoonlijke autonomie te achterhalen.

Ten tweede: in dit onderzoek is uitgebreid aandacht besteed aan de betrouwbaarheid en validiteit van de door Kohn ontwikkelde conformiteitsindex. Daarbij bleek de betrouwbaarheid van de index als twijfelachtig te moeten worden beoordeeld, wat inhoudt dat de vraag naar de geldigheid van Kohns conformiteitsindex eigenlijk zinloos is: zonder voldoende be-

trouwbaarheid kan er van validiteit immers geen sprake zijn. Voor wat betreft de betrouwbaarheid het volgende. Een kwart van de respondenten kon niet adequaat de aangeboden opvoedingswaarden rangschikken wat op zijn minst vragen opwerpt omtrent de foutenmarge in de gegevens van degenen die daartoe wel in staat bleken. Verder zijn rangorde-data niet zonder meer te analyseren met behulp van gangbare technieken zoals factoranalyse en Likert-analyse. Uit aangepaste analyses bleek evenwel dat de betrouwbaarheid van de Kohn-index laag is.

LISREL-analyses lieten een relatief sterke samenhang zien tussen Kohns conformiteitsindex en de alternatieve en veel betrouwbaardere conformiteitsschaal. Ondanks deze relatief sterke samenhang bleken deze schalen geen vergelijkbare samenhangen met ouderlijk opvoedingsgedragingen te vertonen. Kohns conformiteitsindex bleek vooral negatief samen te hangen met het ouderlijke gedrag autonomie, wat een ondersteuning inhoudt van Kohns opvattingen. Aan deze sterke samenhang moet echter niet al te veel gewicht worden toegekend gezien het onbetrouwbare karakter van de Kohn-index. De alternatieve conformiteitsmaat liet vrijwel uitsluitend haar invloed gelden op straffen in overtredingssituaties. De ouderlijke opvoedingswaarde persoonlijke autonomie bleek noch een negatieve samenhang te vertonen met de alternatieve conformiteitsmaat noch met Kohns conformiteitsindex, wat in duidelijke tegenspraak is met Kohns veronderstellingen. Met behulp van de ouderlijke opvoedingswaarde persoonlijke autonomie kon daarentegen een veel breder spectrum aan gedragsuitingen verklaard worden. Dit laatste is niet zonder belang omdat met gebruikmaking van uitsluitend de Kohn-index gemakkelijk het onjuiste beeld zou ontstaan dat de opvoedingswaarden die aan ouderlijk gedrag ten grondslag liggen geen invloed zouden hebben op basale gedragingen als affectie en straf. Op grond van deze gegevens lijkt het daarom aan te bevelen om de Kohn-items niet als te rangschikken items maar als Likert-items voor te leggen (cf. Jansen, 1983; De Witte, 1990).

Als afsluiting willen we enkele suggesties voor nader onderzoek kort aanduiden. Op de eerste plaats impliceert het feit dat we geen directe invloed van arbeidscondities op ouder-

lijke opvoedingswaarden nog niet dat de werk-omstandigheden volstrekt irrelevant zouden zijn. Wellicht behoort het hier gepresenteerde empirisch model nadere specificatie. Uit onderzoek zou kunnen blijken dat bijvoorbeeld het al dan niet zelfstandig werkzaam zijn als een moderator-variabele fungeert: bij zelfstandigen zouden de hier gevonden effecten veel sterker zijn dan bij personen werkzaam in loondienst (Miller & Swanson, 1958). Daarnaast zouden ook gezinssituationele aspecten zoals gezinssfeer en huwelijksatisfactie, of kindkenmerken zoals temperament, leeftijd en geslacht tot een verdere specificatie van het model kunnen leiden.

Ten tweede zou onderzocht kunnen worden wat de effecten zijn van de ouderlijke opvoeding op karakteristieken van kinderen. Uit onderzoek komt naar voren dat niet zozeer de door ouders gerapporteerde gedragingen en overtuigingen van invloed zijn op de gedragingen en overtuigingen van hun kinderen maar vooral de gedragingen en overtuigingen zoals ze door hun kinderen worden waargenomen (Acock & Bengtson, 1980; Van der Slik, 1992). Hiermee samenhangend zou eveneens onderzocht kunnen worden in hoeverre ouderlijke opvoedingswaarden en -gedragingen van invloed zijn op de opleidingsloopbanen van kinderen (De Graaf, 1987; Meijnen, 1977; Morgan, Alwin & Griffin, 1979).

Noten

- 1 Er moet benadrukt worden dat Jansen (1983) een conformiteitsfactor en een daarmee positief correlerende zelfbepalingsfactor heeft achterhaald. Dit resultaat wordt door hem toegeschreven aan het feit dat hij de Kohn-items niet als te rangschikken waarden heeft gepresenteerd maar als Likert-statements heeft voorgelegd. Dat Kohn een index vindt waarin conformiteit tegenover zelfbepaling staat, is volgens Jansen een artefact van de gevolgde procedure.
- 2 Voor zover wij weten heeft tot nu toe geen enkele onderzoeker de betrouwbaarheid van de Kohn-index gerapporteerd zodat een vergelijking niet mogelijk is.
- 3 Nadere inspectie van de antwoordpatronen deed vermoeden dat ouders vaak grote moeite hadden om een rangorde aan te brengen in de

aangeboden opvoedingswaarden, gezien het feit dat een kwart van de ouders geen volledig scorepatroon liet zien. Jansen (1983, p. 40) vond vergelijkbare resultaten. De wens van meer handzame alternatieven lijkt achteraf gezien geen overbodige luxe te zijn geweest.

- 4 We hebben om de stabiliteit van dit empirisch model te testen diverse steekproeven uit de gezinnen getrokken en de effecten opnieuw geschat. De uitkomsten weken niet noemenswaardig af van de hier gepresenteerde resultaten.
- 5 We vonden slechts één markant verschil: vaders met een hogere opleiding tonen *meer* affectie naar hun kinderen dan vaders met een lagere opleiding ($\gamma = .08$; $\alpha \leq .05$); moeders met een hogere opleiding daarentegen tonen juist *minder* genegenheid naar hun kinderen dan moeders met een lagere opleiding ($\gamma = -.10$; $\alpha \leq .05$). Hoewel intrigerend, wachten we met een verklaring voor dit verschil tot deze bevindingen gerepliceerd worden.
- 6 De tabel met intercorrelaties tussen de onafhankelijke variabelen is verkrijgbaar bij de eerstgenoemde auteur.
- 7 We hebben om deze claim te onderzoeken twee extra analyses uitgevoerd. Een waarbij alleen Kohns conformiteitsindex is ingebracht en een analyse waarbij alleen de alternatieve schalen voor conformiteit en persoonlijke autonomie zijn betrokken. De uitkomsten weken in zoverre af van de hier gepresenteerde gegevens dat Kohns conformiteitsindex een zwak positief effect had op het geven van straf terwijl de alternatieve conformiteitschaal een zwak negatief effect had op de gedragsuiting autonomie. Gezien de samenhang tussen deze conformiteitsschalen is dat niet verrassend.
- 8 Uiteindelijk waren dit voor ons doorslaggevende argumenten om de drie opvoedingswaarden-schalen als drie afzonderlijke factoren in het empirische model in te brengen en niet als verwijzend naar één onderliggend construct.

Literatuur

- Acock, A. C., & Bengtson, V. L. (1982). Socialization and attribution processes: actual versus perceived similarity among parents and youth. *Journal of Marriage and the Family*, 42, 501-515.

- Alwin, D.F. (1986). Religion and parental child-rearing orientations: evidence of a Catholic-Protestant convergence. *American Journal of Sociology*, 92, 412-440.
- Belsky, J. (1981). Early human experience: a family perspective. *Developmental Psychology*, 17, 3-23.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: a process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Belsky, J., Robins, E., & Gamble, W. (1984). The determinants of parental competence: toward a contextual theory. In M. Lewis (Ed.), *Beyond the dyad* (pp. 251-280). New York: Plenum Press.
- Blau, P., & Duncan, O.D. (1967). *The American occupational structure*. New York: Wiley & Sons.
- Bosker, R., Meijnen, G.W., & Velden, R. van der (1988). Sociale stratificatie en maatschappelijke oriëntaties. *Mens & Maatschappij*, 63, 156-174.
- Bowles, S., & Gintis, H. (1976). *Schooling in capitalist America: educational reform and the contradictions of economic life*. New York: Basic Books.
- Brock, A.J.L.L. de (1994). *Ouderlijk opvoedkundig handelen: de invloed van ouder-, kind- en contextuele kenmerken*. Nijmegen: Universiteitsdrukkerij Nijmegen.
- Deković, M. (1991). *The role of parents in the development of child's peer acceptance*. Nijmegen: Institute of Family Studies, Katholieke Universiteit.
- Dijkstra, A.B., & Laarhoven, P. van (1990). Een religieuze factor in opvoedingsstijlen? *Sociologische Gids*, 5, 320-332.
- Ellison, Ch. G., & Sheekat, D.E. (1993). Obedience and autonomy: religion and parental values reconsidered. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 32, 313-329.
- Erikson, R., Goldthorpe, J.H., & Portocarero, L. (1979). Intergenerational class mobility in three West European Countries: England, France and Sweden. *The British Journal of Sociology*, 10, 415-441.
- Felling, A., Peters, J., & Schreuder, O. (1991). *Dutch religion. The religiousness of the Netherlands after the cultural revolution*. Nijmegen: ITS.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior. An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Company.
- Ganzeboom, H.B.G., & Graaf P.M. de (1989). Inter-generationale opleidingsmobiliteit in Nederland van geboortecohorten 1891-1960. *Sociale Wetenschappen*, 32, 263-278.
- Gecas, V., (1979). The influence of social class on socialization. In W.R. Burr, R. Hill, F.I. Nye & I.L. Reiss (Eds.), *Contemporary theories about the family. Research-based theories. Vol. 1* (pp. 365-404). New York: The Free Press.
- Gerris, J.R.M., Boxel, D.A.A.M. van, Vermulst, A.A., Janssens, J.M.A.M., Zutphen, R.A.H. van, & Felling, A.J.A. (1992). *Child rearing and family in the Netherlands. Documentation of a national representative survey of child-rearing, family relations and family processes in 1990*. Nijmegen: Institute of Family Studies, University of Nijmegen.
- Gerris, J.R.M., Vermulst, A.A., Boxel, D.A.A.M. van, Janssens, J.M.A.M., Zutphen, R.A.H. van, & Felling, A.J.A. (1993). *Parenting in Dutch families. A representative description of Dutch family life in terms of validated concepts representing characteristics of parents, children, the family as a system and parental socio-cultural value orientations*. Nijmegen: Institute of Family Studies, University of Nijmegen.
- Gerris, J.R.M., Deković, M., & Janssens, J.M.A.M. (1991a). Basisoriëntaties van ouders op kind en opvoeding; een uitbreiding van het model Kohn. *Gezin*, 3, 216-233.
- Gerris, J.R.M., Deković, M., & Janssens, J.M.A.M. (1991b). Cultuuroverdracht in de opvoeding. Een uitbreiding van het model Kohn. In A.J.A. Felling & J. Peters (Red.), *Cultuur en sociale wetenschappen. Beschouwingen en empirische studies* (pp. 199-226). Nijmegen: ITS.
- Gerris, J.R.M., & Janssens, J.M.A.M. (1987). Opvoedingsgedrag van ouders in overtredingssituaties: een onderzoek naar beïnvloedende factoren. *Pedagogische Studiën*, 64, 295-307.
- Gerris, J.R.M., Vermulst, A.A., & Brock, A.J.L.L. de (1991). Kwaliteit partnerrelatie, overeenstemming tussen ouders, en geslachtsspecifieke opvoedingspatronen in gezinsdyades: een exploratie. In J.R.M. Gerris (Red.), *Ouderschap en ouderlijk functioneren. Gezinsonderzoek, nr4* (pp. 83-108). Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Gerris, J.R.M., Vermulst, A.A., & Siebenheller, F.A. (1990). Overeenstemming tussen ouders: onderliggende dimensies en samenhangen met opvoedingsoriëntaties en opvoedingsgedragingen van vaders en moeders afzonderlijk. In J.R.M. Gerris & J. Van Acker (Red.), *Gezin: aspecten van sociale ondersteuning en intern functioneren* (pp. 147-173). Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger.

- Graaf, P. M. de (1987). *De invloed van financiële en culturele hulpbronnen in onderwijsloopbanen*. Nijmegen: ITS.
- Haaf, P. G. J. ten (1993). *Opvoedingsdimensies: convergente en discriminante validiteit*. Nijmegen: UDN.
- Haaf, P. G. J. ten, Janssens, J. M. A. M., & Gerris, J. R. M. (1994). Child-rearing measures: convergent and discriminant validity. *European Journal of Psychological Assessment, 10*, 111-128.
- Haaf, P. G. J. ten, & Janssens, J. M. A. M. (1991). Confermerende en discriminerende validiteit van ouderlijk opvoedingsgedrag. *Gezin, 3*, 119-135.
- Jansen, H., (1983). Klasse- en sexe-specificiteit in de waardering van conformiteit en zelfbepaling. Enkele ervaringen met de schaal van Kohn. *Sociologische Gids, 30*, 37-44.
- Janssens, J. M. A. M., & Gerris, J. R. M. (1988). Sociaal milieu en reacties van ouders op disciplinerings-situaties: een empirisch verklaringsmodel. *Pedagogische Studiën, 65*, 185-197.
- Jöreskog, K., & Sörbom, D. (1989). *LISREL 7: a guide to the program and applications*. Chicago, Gornichem: SPSS Inc.
- Jöreskog, K., & Sörbom, D. (1990). *SPSS LISREL 7 and PRELIS. User's guide and reference*. Chicago, IL: SPSS Inc.
- Kirkpatrick, L. A., & Shaver, Ph. R. (1990). Attachment theory and religion: childhood attachments, religious beliefs, and conversion. *Journal for the Scientific Study of Religion, 29*, 315-334.
- Kohn, M. L., (1963). Social class and parent-child relationships: an interpretation. *American Journal of Sociology, 68*, 471-480.
- Kohn, M. L., (1976). Social class and parental values: another confirmation of the relationship. *American Sociological Review, 41*, 538-545.
- Kohn, M. L., (1983). On the transmission of values in the family: a preliminary formulation. In A. C. Kerckhoff (Ed.), *Research in Sociology of Education and Socialization. A Research Annual. Personal change over the life course. Vol. 4* (pp. 3-14). Greenwich/London: JAI Press.
- Kohn, M. L., (1989 [1969]). *Class and Conformity. A study in values. With a reassessment, 1977*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Kohn, M. L., Naoi, A., Schoenbach, C., Schooler C., & Slomczynski, K. M. (1990). Position in the class structure and psychological functioning in the United States, Japan, and Poland. *American Journal of Sociology, 95*, 964-1008.
- Laosa, L. M., (1982). School, occupation, culture, and family: the impact of parental schooling on the parent-child relationship. *Journal of Educational Psychology, 74*, 791-827.
- Liere, C. van, & Winkels, J. W. (1987). Zelfbepaling en conformiteit in de opvoeding: veranderde waarden tussen 1972 en 1986. *M&T Bulletin 74*. Sociaalwetenschappelijk Instituut Groningen.
- McKinley, D. G., (1964). *Social class and family life*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Meijnen, G. W., (1977). *Maatschappelijke achtergronden van intellectuele ontwikkelingen. Een empirisch onderzoek naar de invloed van de statusspecifieke opvoeding op de ontwikkeling van intelligentie en leerprestaties*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Miller, D. R., & Swanson, G. E. (1958). *The changing American parent: a study in the Detroit area*. New York: Wiley & Sons.
- Morgan, W. R., Alwin, D. F., & Griffin, L. J. (1979). Social origins, parental values, and the transmission of inequality. *American Journal of Sociology, 85*, 156-166.
- Rollins, B. C., & Thomas, D. L. (1979). Parental support, power, and control techniques in the socialization of children. In W. R. Burr, R. Hill, F. I. Nye & I. L. Reiss (Eds.), *Contemporary theories about the family. Vol. 1. Research-based theories* (pp. 317-364). London: Free Press.
- Siebenheller, F. A., (1990). *Problematische opvoedingssituaties: percepties, emoties en disciplineringsreacties van ouders*. Nijmegen: Institute of Family Studies, Katholieke Universiteit.
- Slik, F. W. P. van der, (1992). *Overtuigingen, attitudes, gedrag en ervaringen. Een onderzoek naar de godsdienstigheid van ouders en van hun kinderen*. Dissertatie, Nijmegen.
- Slomczynski, K. M., Miller, J., & Kohn, M. L. (1981). Stratification, work, and values: a Polish-United States comparison. *American Sociological Review, 46*, 720-744.
- Vermulst, A. A., Gerris, J. R. M., Franken, W. M., & Janssens, J. M. A. M. (1986). Determinanten van ouderlijk functioneren tegen de achtergrond van de theorie van Kohn. In J. R. M. Gerris (Red.), *Pedagogisch onderzoek in ontwikkeling. Opvoedingsprocessen, gezinsproblemen, leren, diagnostiek en probleemgedrag* (pp. 19-42). Nijmegen: ITS.

Abstract

Educational background of parents and their child-rearing. A study within the Kohn-tradition

F. W. P. van der Slik, J. R. M. Gerris & A. J. A. Felling.
Pedagogische Studiën, 1996, 73, 338-356.

Examining the relationships between social-structural conditions of parents, their child-rearing values and their child-rearing practices, an extensive theoretical model was tested. Data of a representative sample of Dutch families ($N=788$) were used. Within these families the target-child was between 9 and 16 years old. Causal analyses, by means of structural equation models with a multigroup approach, indicated that the empirical models for mothers and fathers are similar. A second major outcome was that only parental education appears to have substantive effects on two child-rearing values: 'conformity to external authority' (Kohn) and 'conformity to parental rules' (Gerris), while parental education appears to have no effect on the third child-rearing value: 'personal autonomy'. Effects of other social-structural conditions are virtually absent. Additionally, it showed that conformity to external authority has a negative effect on stimulating the child to behave autonomously, while conformity to parental rules has a strong effect on parent's use of punishment. Finally, parents who value personal autonomy, express affection to the child, stimulate its autonomy, and punish it less often. Several explanations of the massive effect of parental educational background are discussed.

Vermulst, A. A., Gerris, J. R. M., & Siebenheller, F. A. (1987). Opvoedingsdoelen: bepaling van de onderliggende betekenisdimensies in het meetinstrument opvoedingsdoelen met behulp van een drietal multivariate analysetechnieken. In J. R. M. Gerris & J. Van Acker (Red.), *Gezin: Onderzoek en Hulpverlening* (pp. 67-85). Lisse: Swets & Zeitlinger.

Williamson, R. L., (1984). A partial replication of the Kohn-Gecas-Nye thesis in a German sample. *Journal of Marriage and the Family*, 46, 971-979.

Witte, H. de (1990). *Conformisme, radicalisme en machteloosheid. Een onderzoek naar de sociaal-culturele en sociaal-economische opvattingen van arbeiders in Vlaanderen*. Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid.

Wright J. D., & Wright, S. R. (1976). Social class and parental values for children: A partial replication and extension of the Kohn thesis. *American Sociological Review*, 14, 527-537.

Manuscript aanvaard 24-10-1995

Auteurs

F. W. P. van der Slik is postdoctoraal onderzoeker bij de Faculteit Maatschappijwetenschappen van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

J. R. M. Gerris is hoogleraar algemene pedagogiek aan de Katholieke Universiteit Nijmegen.

A. J. A. Felling is hoogleraar methodenleer aan dezelfde universiteit.

Correspondentie-adres: F. W. P. van der Slik, Katholieke Universiteit Nijmegen, Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen. E-mail: F.vanderSlik@MAW.KUN.NL

Appendix

Tabel 2

Effecten van sociaal-structurele indicatoren en arbeidscondities op opvoedingswaarden en -gedragingen (γ -matrix)^a

VADERS/ MOEDERS	Opvoedingswaarden						Opleiding	Gezins- inko- men	Ar- beids- duur	Wer- kend	Ar- beids- satis- factie	Werk- stress
	Klasse 1	Klasse 3	Klasse 4	Klasse 5	Klasse 6							
Kohns conformiteitsindex	0	0	.02 ^c	-.01 ^c	.12** ^c	-.38**	0	-.00 ^c	0	.12** ^c	0	
Persoonlijke autonomie	0	0	.00 ^c	.04 ^c	-.02 ^c	-.03	0	-.02 ^c	0	.04 ^c	0	
Conformiteit	0	0	.05 ^c	.05 ^c	.09** ^c	-.30**	0	-.03 ^c	-.05 ^c	.09** ^c	0	
Autonomie	0	0	0	-.09** ^c	0	.08** ^c	0	.09** ^c	0	.05 ^c	0	
Affectie-expressie	0	0	-.06 ^c	0	-.10** ^c	.08/-.10 ^{b,c}	0	0	0	-.10** ^c	0	
Straf	0	0	0	.06 ^c	0	0	0	0	0	0	0	

*: $\alpha \leq .05$; **: $\alpha \leq .01$; anders: n.s.; 0: gefixeerd

Klasse 2 (lagere leidinggevenden) is referentiecategorie

a: als er maar één numerieke waarde in de tabel staat betekent dit dat er geen verschil is tussen vaders en moeders

b: linkerwaarde voor de vaders ($\alpha \leq .05$); rechterwaarde voor de moeders ($\alpha \leq .05$)

c: oorspronkelijk gefixeerde parameters

Tabel 3

Effecten van opvoedingswaarden op opvoedingsgedragingen (β -matrix)^a

VADERS/MOEDERS ^a	Opvoedingswaarden			Opvoedingsgedragingen		
	Kohns conformiteitsindex	Persoonlijke Autonomie	Conformiteit	Autonomie	Affectie-expressie	Straf
Kohn's conformiteitsindex	0	0	0	0	0	0
Persoonlijke autonomie	0	0	0	0	0	0
Conformiteit	0	0	0	0	0	0
Autonomie	-.33**	.31**	.10*	0	0	0
Affectie-expressie	.10*	.32**	-.01	0	0	0
Straf	.01	-.22**	.48**	0	0	0

*: $\alpha \leq .05$; **: $\alpha \leq .01$; anders: n.s.; 0: gefixeerd

a: als er maar één numerieke waarde in de tabel staat betekent dit dat er geen verschil is tussen vaders en moeders

Tabel 4

Correlaties tussen residuele fouten van de afhankelijke variabelen (Ψ -matrix)^a

VADERS/MOEDERS ^a	Opvoedingswaarden			Opvoedingsgedragingen		
	Kohns conformiteitsindex	Persoonlijke Autonomie	Conformiteit	Autonomie	Affectie-expressie	Straf
Kohn's conformiteitsindex	.81**					
Persoonlijke autonomie	-.13*	.99**				
Conformiteit	.40**	.12*	.86**			
Autonomie	0	0	0	.75**		
Affectie-expressie	0	0	0	.27**	.88**	
Straf	0	0	0	.14**	.18**	.74**

*: $\alpha \leq .05$; **: $\alpha \leq .01$; anders: n.s.; 0: gefixeerd

a: als er maar één numerieke waarde in de tabel staat betekent dit dat er geen verschil is tussen vaders en moeders